

TALLINNA PRANTSUSE LÜTSEUM

IRMA HERMAN

12. B KLASS

BARBARA JULIANE VON KRÜDENER JA VIITINA MÕIS

JUHENDAJA KARIN LIPPUS

SISSEJUHATUS

2018. aastal möödus täpselt 200 aastat ajast, mil suurilmadaam Barbara Juliane von Krüdener asus elama Viitinasse. Omal ajal kogu Euroopas tuntud kirjanikku ja seltskonnatahte tunnevad tänapäevases Eestis vähesed. Ometi oli Krüdener oma elu lõpus tihedalt seotud Viitina külaga ning ta on jätnud jälje Rõuge rahvapärimusse.

Olen veetnud lapsepõlve suved Viitina külas ning alati teadnud, et seal on kunagi elanud Barbara Juliane von Krüdener. Viitina on pisike küla Kagu-Eestis ja selle väikese koha seotus suurilmadaamiga hakkas mind paeluma. Tahtsin saada rohkem infot selle kohta, kes ta oli, mida tegi ja millise jälje on ta jätnud Viitinasse. Rõuge valda ja Viitinat tutvustavates materjalides viidatakse tänapäevasele mõisa peahoonele kui hoonele, kus paruness Krüdener elas. Olles ise neis paigus viibinud, tekkis kahtlus, kas see vastab tõele, sest enamus hoonestust tundus pärinevat hilisemast perioodist.

Uurimistöö eesmärk on selgitada välja, millised mõisahooned võisid olla olemas juba Krüdeneri ajal ja millised on hiljem ehitatud. Uurimistöö selgitab, kus paiknes Krüdeneri-aegne mõisahooned, miks elas tuntud suurilmadaam mõned aastad Viitinas ning kuidas ta mõjutas tol ajal Viitinas elanud talupoegi. Samuti annab uurimistöö ülevaate parunessi elukäigust ja tegevusest. Uurimistöös on kasutatud ajaloolis-rekonstrueerivat meetodit.

Töö esimene peatükk annab allikate abil ülevaate Barbara Juliane von Krüdeneri eluloost ning analüüsib Krüdeneri Viitinas viibimise põhjuseid ja tema mõju Rõuge rahvapärimusele. Teine peatükk tutvustab Viitina mõisa ajalugu, uurib arhiiviandmetele toetudes tänapäevani säilinud mõisahoonete ehituslugu ning selgitab välja, millised hooned võisid olla Viitinas Krüdeneri ajal ja mis on hiljem ehitatud.

Uurimistöö toetub mõisa kujunemise ja hoonestuse osas nii Muinsuskaitseameti arhiivi kui ka Rahvusarhiivi allikatele. Ülevaade parunessi elust toetub eesti autorite käsitlustele. B. J. von Krüdenerist on rohkesti kirjutanud ka prantsuse, saksa ja vene autorid, kuid need käsitlused keskenduvad seltskonnadaamile ja kirjanikule. Töö seisukohast on aga keskne tema tegevus Viitinas, mis neid ei huvita.

Kõige varasem eesti autori käsitlus pärineb 1936. aastast Gustav Suitsult. Artiklis „Madame Krüdener dans la tradition populaire estonienne“ püüdis ta selgusele jõuda, kas B. J. von Krüdener jättis oma tegevusega jälgi ka eesti rahvapärimusse. Selleks oli Suits lasknud koguda vanematelt Viitina inimestelt teadmisi mõisaprouast.

1975. aastal vaatles Leo Anvelt Keele ja Kirjanduse 8. ja 9. numbris põhjalikult Rõuge pastori George Gottfried Marpurgi ning Barbara Juliane von Krüdeneri vahelisi suhteid. Anvelti artiklis on palju andmeid Krüdeneri Viitina perioodist. Leo Anvelt analüüsis süvitsi probleeme ja kartusi, mida Krüdener omal ajal Liivimaa vaimulikele põhjustas.

1980. aastal kirjutas Herbert Salu raamatus „Must lagi on meie kohal“ essee Krüdenerist. Salu kirjutas põhjalikult tema eluloost, samuti teosest „Valérie“ ja Krüdenerist rahvapärimuses. Salu võttis rahvapärimusest kirjutades aluseks Gustav Suitsu artikli.

1996. aastal avaldas Marju Kõivupuu ajakirjas Vikerkaar artikli „Madam Krüdenerist, sealhulgas ka rahvapärimuses“. Artiklis annab Kõivupuu ülevaate Krüdeneri eluloost ja temaga seonduvast rahvapärimusest. Ka Marju Kõivupuu võttis andmeid rahvapärimusest Gustav Suitsu artiklist.

2004. aastast pärineb arsti ja ajaloo huvilise Nils B. Sachrise põhjalik artikkel „Literatuuri troonipärija: Lisandusi teadmistele Juliane B. von Krüdenerist“, kus ta korrigeerib varem ilmunud käsitlusi. Sachrise artikli eesmärk oli parandada ebatäpsused paljudes Krüdeneri puudutavates uurimustes.

Soovin tänada oma uurimistöö juhendajat Karin Lippust, kes aitas otsida allikaid ja andis uurimistöö kirjutamisel head nõu ja tagasisidet. Suur tänu ka Viitina raamatukogupidajale Aive Leppikule, kes andis lahkelt huvitavaid allikaid Viitina kohta.

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	1
1. BARBARA JULIANE VON KRÜDENERI ELU JA TEGEVUS	5
1.1. Lapsepõlv	5
1.2. Abieluaastad ja tõusmine suurilmadaamiks	5
1.3. Kiriromaan „Valérie“ ja kirjanduslik kuulsus	6
1.4. Hernhuutus ja prohvetiks saamine	8
1.5. Suhe Venemaa keiser Aleksander I-ga.....	8
1.6. Viitina periood ja elu lõpp	9
2. VIITINA MÕIS	12
2.1. Mõisa kujunemine ja omanikud läbi aegade.....	12
2.2. Tänapäevani säilinud mõisahooned	13
2.2.1. Mõisa peahoone	13
2.2.2. Sõidutall, tõlla- ja vankrikuur	15
2.2.3. Viljaait ja kuivati	16
2.2.4. Vesiveski	16
2.2.5. Viinavabrik.....	17
2.2.6. Karjalaut	17
2.2.7. Viljapeksurehi	18
2.2.8. Kivirehi.....	18
2.2.9. Sepikoda	19
2.2.10. Kõrts	19
2.2.11. Magasiait.....	20
2.2.12. Postijaam	20
2.3. Krüdeneri-aegsed hooned	21
2.3.1. Krüdeneri-aegne härrastemaja	21
2.3.2. Mõisateenijate elamu	23
2.3.3. Postijaam.....	24
2.4. Viitina mõisahoonete uurimise tulemused	25

KOKKUVÕTE	26
KASUTATUD KIRJANDUS	27
Lisa 1. Vaade Meegomäele	29
Lisa 2. Vaade Meegomäele Käätsa-Rõuge-Luutsniku maanteelt	30
Lisa 3. Angelica Kauffmani maal „Paruniproua von Krüdener ja tema poeg Paul“	31
Lisa 4. Viitina mõisa tänaseni säilinud hooned	32
Lisa 5. Viitina mõisa Krüdeneri-aegsed hooned	33

1. BARBARA JULIANE VON KRÜDENERI ELU JA TEGEVUS

1.1. Lapsepõlv

Barbara Juliane von Vietinghoff sündis 22. novembril 1764. aastal Riias. Tema isa Otto Hermann von Vietinghoff-Scheel (1722–1792) oli rikas ärimees, tööstur, vene salanõunik ja endine ohvitser, kelle esivanemad olid olnud ordumeistrid. (Salu, 1980, lk 82) Barbara ema Anne Ulrice oli türklastega sõdinud feldmarssal Münnichi noorim tütar (Sachris, 2004, lk 2358). Seega oli B. J. von Vietinghoff pärit väga kuulsast aadlisuguvõsast.

Barbara Juliane von Vietinghoffile andsid haridust mitmed koduõpetajad, kes õpetasid häid kombeid, prantsuse keelt ja tantsimist. Juba noores eas reisis Barbara koos perega väga palju välismaal ja ka seda peetakse osaks tema heast haridusest. (Salu, 1980, lk 82) Esimest korda reisis noor paruness välismaale kaheteistaastaselt. Reisil külastas ta perega Hamburgi, Pariisi ja tolelaegset populaarset suvituspaika Spad, mis asub tänapäeva Belgias. (Sachris, 2004, lk 2362) Lapsepõlve suved veetis Barbara Juliane tavaliselt Marienburgis (tänapäeval Alüksne Lätis) ja mõnikord ka Viitinas (Salu, 1980, lk 82).

Barbara vanemad soovisid parunessi mehele panna juba 16-aastaselt, aga kuna tütar seda ei tahtnud ja haigestus punetistesse, loobusid vanemad sellest plaanist (Sachris, 2004, lk 2363). Aasta hiljem, 17-aastaselt, pandi Barbara Juliane mehele temast 20 aastat vanemale Burkhard Alexis Constantin von Krüdenerile. Diplomaadist vabahärra oli varem kaks korda abielus olnud ja lahutatud. Laulatus leidis aset 1782. aasta suvel ja paar asus elama Miitavisse (tänapäeval Jelgava Lätis) ning parunessi nimeks sai Barbara Juliane von Krüdener. (Salu, 1980, lk 83)

1.2. Abieluaastad ja tõusmine suurilmadaamiks

1784. aastal sündis perre poeg Paul (vt lisa 3). Poeg sai nime oma ristiisa Venemaa troonipärija Pauli järgi. (Sachris, 2004, lk 2365) Sama aasta suvel nimetati parun Krüdener Venemaa saadikuks Veneetsia vabariiki (Salu, 1980, lk 84).

Veneetsias tutvus Barbara Juliane saatkonna noore sekretäri Aleksander von Stakieviga, kes temasse armus. Pooleteise aasta pärast sõitis pere parun Krüdeneri ametiülesannete tõttu Kopenhaagenisse. (Salu, 1980, lk 84)

1787. aastal Taanis elades sündis perre tütar, kelle nimeks sai Julie (Sachris, 2004, lk 2366). Pärast lapse sündi soovitasid arstid B. J. von Krüdeneril Lõuna-Prantsusmaale puhkama sõita (Salu, 1980, lk 85).

Olles teel Lõuna-Prantsusmaale, jõudis paruness Pariisi vahetult enne Suurt Prantsuse revolutsiooni 1789. aasta kevadel. Ta elas aktiivset seltskonnaelu, pillas raha ning hiilgas salongides oma riietuse ja vaimukusega. Revolutsiooni puhkedes sõitis proua Krüdener Lõuna-Prantsusmaale, kus ta peatus mitmetes suvituskohtades ja lõbustas kaaslasid graatsilise sallitantsuga, mis tegi ta kõrgseltskonnas väga populaarseks. Montpellieris tekkis paruness Krüdeneril romaan noore krahvi Freguville'iga. Seetõttu otsustas ta minna tagasi Kopenhaagenisse, et tunnistada oma mehele üles armuafäär ja paluda lahutust. Parun Krüdener aga keeldus lahutusest ja saatis abikaasa Riiga ema juurde, kus paruness kahetses oma tegusid ja otsis lohutust religioonist. (Salu, 1980, lk 85–86)

Kui paruness kuulis oma isa haigestumisest, suundus ta tema juurde Peterburi ning põetas oma isa kuni tema surmani 1792. aastal. Pärast isa surma elas B. J. von Krüdener Riias ja Viitinas, kus ta alustas muuhulgas ka laste vaktsineerimist ja edendas haridust. (Salu, 1980, lk 86–87)

1796. aastal reisis proua Krüdener Lausanne'i, kus oli palju emigrante Prantsusmaalt. Ta kohtus seal saksa kirjaniku Jean Pauliga, kes sattus proua Krüdenerist vaimustusse. (Salu, 1980, lk 87)

1799. aastal saadeti parun Krüdener töötama Berliini. Proua Krüdener proovis Berliinis mehega uuesti koos elada, aga sellest ei tulnud midagi välja, sest proua ei suutnud elada kindlate reeglite järgi. B. J. von Krüdener siirdus Genfi, kus ta veetis palju aega madame de Staëli salongis. Sinna olid kogunenud tolaegse Euroopa tähtsaimad kultuuri- ja seltskonnategelased. (Salu, 1980, lk 85–86)

1801. aastal reisis proua uuesti Pariisi. B. J. von Krüdener sai Pariisis suure tähelepanu osaliseks, sest ta oli pärit vanast aadlisuguvõsast, abielus mõjuka Venemaa saadikuga ning iseloomult kirglik, vaimukas ja lõbujanuline. (Salu, 1980, lk 88–89)

Burkhard Alexis Constantin von Krüdener suri Berliinis 1802. aastal ja Barbara Juliane von Krüdener jäi leseks. (Salu, 1980, lk 89)

1.3. Kiriromaan „Valérie“ ja kirjanduslik kuulsus

Pärast mehe surma tõmbus Krüdener seltskonnaelust paariks kuuks tagasi ja reisis seejärel uuesti Genfi. Genfis puutus ta uuesti kokku madame de Staëliga, kes inspireeris proua Krüdeneri kirjutama kiriromaani „Valérie“. (Salu, 1980, lk 90)

Tundeküllased ja pisaratest nõretavad kiriromaanid olid Krüdeneri eluajal väga levinud. Sentimentaalne kirjandus muutus populaarseks 18. sajandi lõpus. Kuulsaimad sentimentalismi

ajastu teosed on Richardsoni „Pamela“, Rousseau „Uus Héloïse“ ning Goethe „Noore Wertheri kannatused“. (Shitermann jt, 2005, lk 271)

„Valérie“ jaoks on Barbara Juliane von Krüdener saanud ainekogu oma enda elust. Kui 1784. aastal määrati tema abikaasa parun Krüdener töötama Venemaa saadikuna Veneetsia vabariiki, armus saatkonnas töötav noor sekretär Aleksander von Stakiev oma ülemuse abikaasasse, Barbara Juliane von Krüdenerisse (Salu, 1980, lk 84). Romaanis armub noor Gustave de Linar oma ülemuse abikaasasse Valérie'sse. Romaani kolm olulist tegelast on Gustave, krahv ja tema abikaasa Valérie. Romaan koosneb 48 kirjast. Suurem osa nendest on Gustave'i kirjad Rootsi oma sõbrale Ernestile.

Gustave reisib koos krahvi ja Valérie'ga Veneetsiasse ja elab koos nendega Veneetsias. Noormees armub lootusetult Valérie'sse, aga kuna ta peab väga lugu voorusest ja krahvist, kannatab ta suurte armuvalude käes. Teose lõpus lahkub Gustave Veneetsiast ja sureb oma hingepiinade tõttu. Enne oma surma pihib ta krahvile armumise Valérie'sse ja krahv andestab talle.

Kuna kogu teos koosneb pihtivatest ja kahetsevatest kirjadest, mis vaatavad tagasi minevikule, siis on teoses väga olulisel kohal mälestused, nende meenutamine ja uuesti läbielamine. Gustave meenutab tihti oma noorust, mis möödus Skandinaavias ja ühe noore veneetslanna Bianca sarnasus Valérie'ga tuletab talle meelde Valérie'd. 20. kirjas räägib Gustave, kuidas ta laskis Valérie'le ehitada „mälestuste saali“. Selles saalis sai krahvinna taas elustada oma ilusaid mälestusi. Saalis olid gravüürid maakohast, kus Valérie oli oma lapsepõlve veetnud. Järv, paat, noored mehed, pihlakad ja armas majake meenutasid Valérie'le õnnelike päevi oma lapsepõlves. Siin võib oletada, et „mälestuste saali“ lapsepõlve mõisa prototüüp on Viitina.

Kogu teos on väga sentimentaalne ja tegelased paistavad romaanis silma ülluse, vooruslikkuse ja tundlikkusega. Tohtu tundeküllasus tundub tänapäevasele lugejale igava ja ülepaistatuna. Sellest hoolimata või just selle tõttu muutus proua Krüdeneri kiriromaan populaarseks.

„Valérie“ tõlgiti eesti keelde 2004. aastal esmatrüki 200. aastapäevaks. Teose täpne trükieg on 1803. aasta, kuigi esmatrüki tiitellehel on kirjas aasta 1804. Teose tõlkis eesti keelde Ülo Treikelder Eesti Rahvusraamatukogus leiduva prantsuskeelse väljaande järgi, mis kannab aastarvu 1840 ja mille tiitellehel on paruness Krüdeneri poja Pauli pühendus ühele Klupfelli-nimelisele kindraliprouale. (Pöder, 2003)

Oma romaani hakkas Krüdener väga hoogsalt reklaamima. Kui see 1803. aastal ilmus, käskis ta oma tuttavatel autoritel kirjutada romaanile kiitvaid arvustusi. (Salu, 1980, lk 90–91) Samuti hakkas ta Pariisis mööda kauplusi käima ning nõudma endale Valérie-käekotte, Valérie-salle

ja Valérie-kleite. Seega oskas Krüdener ise osavalt tõsta oma kiriromaani populaarsust. (Sachris, 2004, lk 2370) Ainult tol ajal Pariisis elanud Napoleon põlgas romaani ja keeldus seda lugemast (Salu, 1980, lk 93).

1804. aastal oli paruness Krüdener väga tuntud daam, kelle teost hindasid nii kirjanikud kui ka kriitikud. Peale romaani „Valérie“ kirjutas ta ka väiksemaid teoseid nagu „Eliza“, „Alexis“ ja „La Cabane des Lataniers“. (Sachris, 2004, lk 2371)

1.4. Hernhuutlus ja prohvetiks saamine

1804. aastal lahkus B. J. von Krüdener Pariisist ning suundus Riiga oma haige ema juurde. Peale haige ema innustas Krüdeneri Pariisist lahkuma ka Napoleoni ebasoosingusse langemine ning hooletusse jäetud mõisad Liivimaal. (Salu, 1980, lk 92)

Riias nägi ta pealt ühte juhtumit, mis teda sügavalt vapustas. Nende akna ees kõndis üks tuttav aadlik, kes sai äkitselt rabanduse ja suri. See tekitas Krüdenerile šoki ning ta langes masendusse. Püüdes saada lohutust religioonist, hakkas ta lugema usulist kirjandust. Sel ajal kohtus ta ka ühe väga kingsepaga, kes rääkis prouale hernhuutlusest ja lubas, et ta leiab oma enesekindluse ja rahu usust ning palvetamisest. Peale seda kohtumist muutus seni lõbujanuline kirjanik ja seltskonnadaam hernhuutlaseks, prohvetiks ning vaeste abistajaks. (Salu, 1980, lk 93–94)

1806. aastal otsustas Krüdener Liivimaalt lahkuda ning ta suundus jälle lõunasse. Aastatel 1804–1815 reisis proua Euroopas väga palju ringi. Ta oli rahutu iseloomuga ning talle meeldis olla pidevas liikumises. (Sachris, 2004, lk 2373) Kuid nüüd ei olnud ta enam lõbujanuline seltskonnadaam, vaid väga prohvet.

1807. aastal külastas B. J. von Krüdener Preisi kuningannat Luiset, kes vajab väga Krüdeneri lohutust ja tuge peale Preisimaa hävitavat lüüasaamist Napoleonilt. Saksamaal külastas proua vennastekogudusi ning pietistliku kirjaniku J. H. Jung-Stillingi mõjutusel hakkas ta veelgi enam kalduma vagatsevasse müstikasse. (Salu, 1980, lk 94)

1.5. Suhe Venemaa keiser Aleksander I-ga

B. J. von Krüdeneril tekkisid vaeste abistamise ja sõdade tõttu majanduslikud raskused ning seetõttu hakkas ta üha enam otsima kontakti Vene keisri Aleksander I-ga. Ta kirjutas Aleksander I abikaasa keisrinna Jelizaveta õuedaamile vürstinna Stourdzale kirju, milles ta kiitis keisrit ja ennustas Napoleoni tagasitulekut Elba saarelt. Ennustuse täitumine avaldas

tsaar Aleksandrile muljet ning Krüdener võitis prohvetina tema silmis usalduse. Keiser oli samuti pietist ja ta lootis, et religioon suudab lahendada poliitilisi probleeme. (Salu, 1980, lk 96) Krüdener oli siiralt veendunud selles, et keiser Aleksandri ülesanne on ette valmistada Kristuse riiki maa peal ja päästa maailm Napoleoni käest. Keiser kujunes tema kinnisideeks ja vagatsev Aleksander sai Krüdeneri ideedest innustust juurde. (Sachris, 2004, lk 2375)

Pärast kohtumist 1815. aastal Heilbronnis, saavad neist sõbrad ja proua Krüdener hakkab Vene keisri hingearstiks. Kui keiser pärast Waterloo lahingut 1815. aastal koos Krüdeneriga Pariisis peatus, valmis Püha Liidu idee. Krüdeneri idee oli ühendada Euroopa rahvad ühe liidu abil ja see sai teoks 1815. aasta septembris Pariisis, mil Venemaa, Austria ja Preisimaa sõlmisid liidu. Proua Krüdener nimetas ühenduse Pühaks Liiduks toetudes ennustusele Taanieli raamatus. (Salu, 1980, lk 97–100)

1.6. Viitina periood ja elu lõpp

Viitinasse saabus B. J. von Krüdener koos kaaskonnaga 1818. aasta maikuus. Proua oli enne Viitinasse saabumist tegelenud heategevusega, rikaste ja seaduste süüdistamisega ja kahtlase religioosse tegevusega ning seetõttu pidid Liivimaa ilmalikud ja vaimulikud võimud teda valvsalt silmas pidama. Kuna Krüdener hakkas ka Viitinas talurahvale palvekoosolekuid pidama, küsis Liivimaa kiriku kindralsuperintendent K. G. Sonntag kirja teel Võru praostilt F. G. Moritzalt teateid olukorrast Viitinas. Rõuge pastor oli tol ajal G. G. Marpurg, kelle kirjadest Moritzale ja Sonntagile selgub Krüdeneri tegevus Viitinas. (Anvelt, 1975)

Mõisaproua pidas pühapäeviti pärast jumalateenistust kirikus maarahvale palvetunde. Palvetundides lauldi laule eestikeelsest kirikuraamatust. Lisaks ka laule, mida Krüdener oma kaaslastega tavaliselt laulis ja mis tõlgiti maakeelde koos kõigi tema õpetustega. Peale usuliste tegevuste anti kokkutulekul inimestele ka lahkesti süüa. Naisprohvet ärgitas talupoegi olema virgad ja pidama puhtust. Nendele talupoegadele, kes tema ette närustes kuubedes ilmusid, kinkis proua uued. (Anvelt, 1975)

Marpurgi kirjadest selgub, et ta õhutas inimesi nii palvetama kui ka tööd tegema. Krüdener kavatses rajada Viitinasse ka õpetus- ja töökooli, aga see plaan ei saanud teoks. (Anvelt, 1975) Proua püüdis ravida haigeid palvetamise abil ja ennustas ette peatset jumalariigi saabumist koos karistuste, sõja ja viimsepäevaga, mis Liivimaa vaimulikke murelikuks tegi. (Anvelt, 1975)

Gustav Suits kogus oma 1935. aastal valminud artiklisse rahvapärimust, mis puudutab B. J. von Krüdeneri tegevust Viitinas. Üks vastajatest oli tol ajal 88-aastane Juhan Krassmann, kes oli varem töötanud kutsarina ja teadis rääkida proua Krüdeneri sügavast usust ja headusest. Krassmann kõneles, et Krüdeneril oli olnud tavaks käia Meegomäel palvetamas (vt lisa 1 ja 2).

Ühel päeval olevat sattunud sinna teenijanna ja Krüdener palus tal istuda oma jalge ette ning küsinud, kas ka teenijanna kuuleb ingleid laulmas ning viimaks vastas too, et kuuleb neid tõesti. Nii oli Krüdener istunud Meegomäel ja kuulanud koos teenijaga ingleid laulmas. Krassmann oli kuulnud ka seda, et teenijannad kogusid B. J. von Krüdeneri pisaraid, kui ta palvetas ja nuttis. Teenijad jõid neid pisaraid ja lootsid saada õnnistatud. (Suits, 1936)

Teine vastaja oli Karl Niilus, kes jutustas, et proua oli olnud väga lahke ja jaganud igal pühapäeval kirikust tulijatele leiba. Krüdeneri lahkust vaeste vastu hakkasid paraku ära kasutama ka need talupojad, kelle aidad olid rikkust täis. Karl Niilus teadis jutustada, et kunagi elanud talupoeg nimega Tagamõtsa Jaan. Tagamõtsa Jaan oli tegelikult terve elujõus mees, aga kondas mööda laatu ringi ja kerjas. Üks kord tahtnud ta Krüdenerilt armuande, aga proua palus tal enne seda öelda paar salmi piiblist. Kuna Jaan piiblit ei tundnud, jäid tal armuannid saamata ja mõisaproua lubas Jaani aidata siis, kui talle need salmid meenuvad. Nende järgmine kohtumine leidis juhuslikult aset Marienburgis. Jaan esitas seal jumalasõna asemel eestikeelseid lorilaule, mis lõppesid sõnaga „Aamen“. Proua Krüdener kuulas ta salme ja andis talle armuande, aga tagasiteel jäi Jaan vahele suure viljasaagiga. Järgmine kord Viitinasse ilmudes olevat Jaan saanud karistuseks 30 vitsahoopi. (Suits, 1936)

1819. aastal aga rahva huvi Krüdeneri vastu vaibus ja teda käisid kuulamas vähesed. Ta elas Viitinas vaikselt ja üksildaselt ning tegeles heategevusega. Proua manitses inimesi vagadusele ja kirikus käimisele. (Anvelt, 1975) 1821. aastal veetis B. J. von Krüdener palju aega Peterburis, kus ta propageeris Venemaa sõttaastumist Türgi vastu. Tsaar palus Krüdeneril vaikida poliitikast ning proua sõitis 1821. aasta lõpul tagasi Viitinasse. (Anvelt, 1975) Pärast Viitinasse tagasi tulemist elas proua tagasihoidlikumat elu. 1822/1823 talvel elas Krüdener väga askeetlikult. Ta magas kütmata toas ning rikkus seetõttu oma tervise. (Anvelt, 1975)

1823. aastal Viitinas tõenäoliselt enam palvetunde ei peetud, sest proua tervis oli nõrk. Hoolimata prohveti nõrgenemisest ei lakanud Viitina tihe külastamine. Viitinast käidi abi otsimas nii hingeliste kui ka materiaalsete probleemide tõttu. Proua Krüdeneri helde ja lahke süda panid Viitina mõisa majanduslikult raskesse olukorda. Mõisavalitseja von Glasenapp esitas seetõttu kindralkubernerile kirja, milles ta kirjeldas proua Krüdeneri halba mõju mõisa majanduslikule järjele ning soovis mõisavalitsemise õiguse Krüdenerilt ära võtta. Glasenappi soov jäi täitmata, aga õige pea lahenes probleem Krüdeneri lahkumise tõttu. 1824. aastal otsustas B. J. von Krüdener vürstinna A. S. Golitsõna kutsel minna reisile Krimmi. Reisil oli kaasas ka Krüdeneri tütar Juliette von Berckheim. (Anvelt, 1975)

1824. aastal suri Barbara Juliane von Krüdener Krimmis vähki. Ta maeti kohalikku Armeenia kirikusse. (Sachris, 2004, lk 2381)

Barbara Juliane von Krüdener elas Viitinas aastatel 1818–1824. Kuus aastat ühes paigas püsimine ei olnud reisihimulise, ülimalt aktiivse ja energilise Krüdeneri jaoks tavaline. Ta ei saanud reisida Šveitsi, paljudesse Saksa riikidesse ega Austriasse, kuna oli jäänud nendes riikides tegutsedes silma vaeste liigse aitamise ja võimu ja rikaste kritiseerimisega. Seega pöördus ta tagasi Venemaale Liivimaa kubermangu, kus oli veetnud oma lapsepõlve.

B. J. von Krüdener püüdis kogu oma elu olla tähelepanu keskpunktis. Nooruses aitas tal silma paista ilu, tantsuoskus ning abielu Venemaa saadikuga. Tal oli armukesi, ta suhtles tolleaegse kõrgseltskonnaga ning võlus oma sarmiga. Pisut vanemaks saades otsustas ta koguda kuulsust kirjanikuna. Proua Krüdeneri sentimentaalne romaan „Valérie“, kus armuvalu põhjustav veetlev proua Valérie oli proua Krüdener ise, muutus tol ajal väga populaarseks. Elu teises pooles hakkas ta vagatsema ja muutus pühakuks. Prohveti staatus aitas tal läheneda Venemaa keiser Aleksandrile ja võimaldas saada Püha Liidu ristiemaks.

Krüdener hakkas pärast nooruses elatud patust elu oma valikuid kahetsema ning pöördus vagatsemisesse. Siiras usk taevariigi tulekusse võis Krüdeneri maha rahustada ja lõpetada tema rahutud rännakud. Ta võis pöörduda tagasi lapsepõlves tuttavaks saanud kohta, et kahetseda oma patte ja aidata pärisorjadest talupoegi. Sellele versioonile räägib vastu Krüdeneri pöördumine Peterburi 1821. aastal, kus ta püüdis tulemusteta mõjutada Venemaa poliitikat. Seega ei olnud Krüdener pühendunud täielikult pattude lunastamisele, vaid üritas endiselt poliitikat mõjutada. Krüdener elas mõned aastad oma elust Viitinas, kuna ta oli teistest riikidest välja saadetud ja sunnitud pöörduma tagasi Liivimaale. Viitinas elamine võimaldas tal väljendada oma kaastunnet ja abivalmidust vaeste talupoegade suhtes ning seeläbi suurendada oma kuulsust pühakuna.

Tõenäoliselt jäi proua usuline fanatism talupoegadele selgusetuks. Mõned teenijatüdrukud jõid Krüdeneri pisaraid ja lootsid saada sellest õnnistatuks, aga enamus talupoegi Krüdeneri vagatsemisest aru ei saanud. Ka külmades ruumides magamist ja askeetlikku eluviisi, mida proua viimastel eluaastatel harrastas, oli praktilise meelega talupoegadel raske mõista.

Kuna Krüdener viibis Viitinas vaid kuus aastat, jäid paljud tema plaanid täitmata. Ta kavatses näiteks asutada Viitinasse talupoegade jaoks kooli ja edendada seeläbi talupoegade haridust. Ka talupoegade puhtuse ja hügieeni osas soovis ta olukorda parandada. Hoolimata sellest, et Krüdener ei elanud Viitinas väga pikalt, jäi ta rahvale meelde oma lahkuse ja palvetundidega Meegomäel.

2. VIITINA MÕIS

2.1. Mõisa kujunemine ja omanikud läbi aegade

Viitina mõis asub Võrumaal Rõuge vallas. Esimesed teated Viitina mõisast pärinevad 1542. aastast, mil Tartu piiskop läänistas tolleaegse mõisa maad Jürgen Holdschuerile. Holdschuer pärandas mõisa oma pojale, sõjaväekapten Cremon Bertramile. Bertram müüs 1598. aastal oma valduse Rootsi majorile Otto von Vietinghoffile. Vietinghoffide käes püsis Viitina mõis ligi 200 aastat. Vietinghoffide perekonnanimest tuleneb ka praegune Viitina nimi. (ERA.5025.2.5634, lk 3)

Barbara Juliane sai isalt Viitina mõisa kaasavaraks ja mõis läks Krüdeneride valdusesse (ERA.5025.2.5634, lk 3). B. J. von Krüdener elas mõnda aega Viitina mõisas peale oma isa surma 1792. aasta suvel (Salu, 1980, lk 86, 87). Sel ajal oli Viitina mõis renditud Aleksander von Glasenapile. Kõige pikemalt elas B. J. von Krüdener Viitinas aga oma elu lõpus, aastatel 1818–1824. Peale Barbara Juliane von Krüdeneri surma pärisid mõisa tema lapsed: Paul von Krüdener ja Julie von Berkheim. Nad müüsid mõisa 1842. aastal Carl von Jürgensonile. 1856. aastal ostis mõisa Gustav Igelstrom ja 1857. aastal sai mõisa endale Arthur von Richter. 1860. aastal ostis Viitina mõisa Gustav Samson von Himmelstjerna. Himmelstjernade valduses oli mõis 19. sajandi teisest poolest kuni 1902. aastani. 1881. aastal sai mõisa omanikuks Bruno von Samson-Himmelstjerna. Ta tõi mõisa palju uuendusi: lasi ehitada ümber mõisa majandushooneid ja rajas uusi hoonekomplekse. 1898. aastal hakkas tegutsema mõisas meierei ja piimatööstus, mida juhtis Voldemar Berg. Mõisale kuulusid ka vesiveski ja auru jõul töötav jahuveski. Kuna Bruno von Samson-Himmelstjerna ei suutnud mõisa enam majandada, müüs ta 1901. aastal mõisa Artur von Wulffile. Artur von Wulffi valduses oli mõis kuni 1919. aastani. (ERA.5025.2.5634, lk 3-4)

Madeleine von Samson-Himmelstjerna oli isa otsus mõis maha müüa suureks kurvastuseks. Naine kirjutas oma mälestustes Viitinast kui imeilusast paigast, kus ta veetis oma lapsepõlve. Kahe suure järvega ja rohke metsaga piiratud mõis keset künklikku maastikku jäi talle kauaks südamesse. (ERA.5025.2.5634, lk 33)

Pärast Vabadussõda mõis riigistati. Eesti Vabariigi ajal oli riigimõisa rentnik Eduard Kargaja. E. Kargajale kuulus enamik majanduskompleksi kuuluvatest hoonetest. (ERA.5025.2.5634, lk 4) Mõisa asundustaludeks ei jagatud, kuna Viitinasse plaaniti rajada põllutöökool. 1930. aastal asutati põllutöökooli asemel Viitina 6-klassiline algkool. Praegu kuulub Viitina mõis Rõuge vallale. Mõisas asuvad raamatukogu, lasteaed ja seltsimaja. (Viitina pargi kujundusprojekt)

2.2. Tänapäevani säilinud mõisahooned

Vanad mõisahooned asuvad peamiselt Viitina Suurjärve ja Viitina Alajärve vahelisel alal, Viitinat läbiva tee läheduses (vt lisa 4). Mõisahooned moodustavad künklikus maastikus lookleva tee ääres ilusa ansambli. Kaks järve ja loodusega kooskõlas olev mõisapark koos käänulise maanteega muudavad vana mõisa võluvaks kohaks. Mõisa peahoone on osaliselt piiratud maakivist müüri ja asub kõrvalhoonetest kaugemal. Peahoone ümbritseb vanade puude ja korrastatud teeradadega mõisapark. Mõisa kõrvalhooned on valdavalt maakiviehitised ning arhitektuuriliselt pole nad silmatorkavad. Krüdeneri ajast on säilinud vaid 19. sajandi esimesel poolel ehitatud postijaam.

Ülevaade mõisahoonetest toetub Muinsuskaitseameti arhiivis säilitatavatele materjalidele. Peamiseks allikaks oli Viitina mõisa ajalooline õiend (ERA.5025.2.5634), mis omakorda toetub 1976. aasta Viitina mõisa inventeerimisankeedile (ERA.T-76.1.16188) ja 1977. aastal koostatud Eesti NSV mõisate esialgsele ülevaatele (ERA.T-76.1.3139).

2.2.1. Mõisa peahoone

Mõisa peahoone asub Viitina Suurjärve kaldal mõisapargi keskel. Mõisa peahoonest on hea vaade Viitina Suurjärvele ja Meegomäele. Peahoone on kahekorruseline historitsistlikus stiilis kivehitis. Praegu tegutsevad seal lasteaed ja raamatukogu. Hoonet ümbritsev park renoveeriti 2017. aastal.

Marju Kõivupuu artiklis „Madam Krüdeneri, sealhulgas ka rahvapärimeses“ ja Helju Kogeri artiklis „Tantsiva pühaku mõis“ on praegusest mõisa peahoonest rääkides viidatud sellele, et seal samas majas elas ka Barbara Juliane von Krüdener. Marju Kõivupuu kirjutab: „Viimase aasta enne Viitinast lahkumist elanud proua rangelt askeetlikku elu ühes kütmata külmas mõisakambris. Kus täpselt see mõisahoones asub, osatakse tänagi näidata, kui teadjalt inimeselt küsida.“ Samuti mainib Kõivupuu ühte trepikäänakut, kust prouale oli meeldinud järve vaadata. (Kõivupuu, 1996) Helju Koger kirjutab oma artiklis samuti ühest kummitavast trepikäänakust: „Kes asjasse väga uskuvat, see pidavat siiski nägema trepikäänakul seisma proua astraalkeha, pilk suunatud järvele.“ Artiklis on ka pilt ühest trepikäänakust, millel Barbara von Krüdeneri astraalkeha pidavat seisma. (Koger, 2009)

B. J. von Krüdener aga ei saanud selles majas kunagi viibida, sest seda hoonet polnud tema eluajal (1764–1824) veel ehitatud. Madeleine Samson von Himmelstjerna kirjeldab oma mälestustes, et vana härrastemaja oli asunud postimaantee ääres ja see põles 1893. aastal. Uus mõisahoone valmis 1895. aastal uude asukohta. Asukohaks sai Viitina Suurjärve kallas, keset mõisaparki. Vabadussõja ajal sai peahoone kannatada ning 1930. aastal hoone taastati ning võeti kasutusele koolimajana. Muinsuskaitse arhiivis on olemas foto mõisa peahoone ümberehitamisest 1930. aastal. Välisilmelt on mõis väga sarnane algse peahoonega. Siseruumid on nõukogudeaegsed ning hetkel kohandatud lasteaia jaoks.

Joonis 1. Mõisa peahoone aastal 2018

Joonis 2. Mõisa peahoone tagantvaade

2.2.2. Sõidutall, tõlla- ja vankrikuur

Sõidutall, mis on ehitatud 19. sajandi teisel poolel, paikneb Viitina Alajärve kaldal asuval kõrgendikul maantee ääres. Hoone sai kahjustada 1947. aastal toimunud põlengus. Praegu on hoonel katus peal ja uksed-aknad ees.

Joonis 3. Tõllakuur

2.2.3. Viljaait ja kuivati

Viljaait ja kuivati asuvad endise sõidutalli kõrval Viitina Alajärve ääres. Hoone valmis 1905. aastal, põles 1947. aastal, aga aastatel 1956–1957 see taastati. Hoone on kehvast seisus, katus on osaliselt sisse kukkunud. Telliskorsten, millel on hetkel kurepesa, seisab veel püsti.

Joonis 4. Viljaait ja kuivati

2.2.4. Vesiveski

Vesiveski asub Viitina Alajärve edelapoolsel kaldal ja selle alt läheb läbi Viitina Alajärvest alguse saav Huudva oja. Vana vesiveski, mis valmis 19. sajandi IV veerandil, oli varemetes ja katus oli sisse kukkunud. 2016. aastal valmis uus vesiveski samale kohale, kus asus vana vesiveski. Praegu on hoones külalistemaja.

Joonis 5. Vesiveski

2.2.5. Viinavabrik

Viinavabrik, mis valmis 1910. aastal, asub vesiveski vastas maantee ääres. Viinavabriku korsten seisab püsti. Hoonel on katus peal ja aknad ning ukSED ees. Hoone seisab tühjana, aga on heas seisukorras.

Joonis 6. Viinavabrik

2.2.6. Karjalaut

Karjalaut asub mõisapargis praeguse mõisa peahoone vastas. Karjalaut on ehitatud maakivist 19. sajandi teisel poolel ja praegu seisab see tühjana.

Joonis 7. Karjalaut

2.2.7. Viljapeksurehi

Viljapeksurehe ehitusaastat pole teada. Viljapeksurehi asub Viitina Alajärve ääres ja seda näeb esimesena mõisa hoonetest Rõuge poolt Viitinasse tulles. Üle järve näeb sealt vesiveskit ja kuivatit. Vanast viljapeksurehest on säilinud korsten ja osa müüritist. Praegu on viljapeksurehi ehitatud suveköögiks.

Joonis 8. Viljapeksurehi

2.2.8. Kivirehi

Kivirehi asub teistest mõisaga seotud hoonetest eemal ja selle ehitusaastat pole teada. Hoone asub kõrgendikul Viitina Alajärve lähedal. Kivirehi põles 1947. aastal ja aastatel 1955–1956 ehitati see karjalahudaks. Praegu on hoone kasutusel laudana.

Joonis 9. Kivirehi

2.2.9. Sepikoda

Kuuenurgelise põhiplaaniga hoone, mille ehitusaastat pole teada, asub teistest mõisa hoonetest eemal Viitina Suurjärve kirdeosas. Algselt oli hoone ehitatud sepikojaks, hiljem mõisatöölise saunaks.

Joonis 10. Sepikoda

2.2.10. Kõrts

Kõrts paikneb Viitina külakeskusest eemal Viitina-Rõuge maantee ääres Meegomäe lähedal. Kõrts valmis 1898. aastal. Kõrtsis asusid tööliste korterid ja 1940. aastani ka kauplus. Praegu seisab kõrts tühjana. Kõrtsil on aknad ees ja katus peal.

Joonis 11. Kõrts

2.2.11. Magasiait

Magasiait asub Viitina-Rõuge maantee ääres kõrtsi vastas. Hoone on ehitatud põllukividest ja seal asuvad praegu korterid. Magasiaida ehitusaasta pole teada.

Joonis 12. Magasiait

2.2.12. Postijaam

Kunagine postijaam paikneb praeguse mõisa peahoone lähedal Viitina Suurjärve kaldal maantee ääres. Hoonet, mis valmis 19. sajandi teisel poolel, on korduvalt ümberehitatud vastavalt vajadusele. Seal on asunud korterid ja kauplus. Krohvitud kivehitises asub võimla ja veel 2017. aastal asus seal pood. Viitina kauplus suleti 2017 aasta lõpus. Poodi Viitinas enam ei ole.

Joonis 13. Postijaam

2.3. Krüdeneri-aegsed hooned

2.3.1. Krüdeneri-aegne härrastemaja

Madeleine von Samson-Himmelstjerna on kirjutanud oma mälestustes, et vana härrastemaja oli piklik ühekorruseline hoone, mis asus postimaantee ääres ja hävis tules 1893. aastal. Pärast tulekahjut asus perekond elama põlenud härrastemaja vastas asunud valitsejamajja. Tänapäevaks hävinud valitsejamaja pilt on Muinsuskaitseameti arhiivi Viitina mõisa ajaloolises õiendis.

Valitsejamaja lagunes ja 1990. aastatel lammutati ta lõplikult. Seega ei ole tänapäevaks säilinud ei vana härrastemaja ega selle vastas asunud valitsejamaja. Ajaloolises õiendis oleval asendiplaanil asus valitsejamaja kahe järve vahel Rõuge-Luutsniku maantee ääres. Kuna valitsejamaja oli asunud Viitina Suurjärve loodepoolse kalda lähedal, pidi härrastemaja asuma M. von Samson-Himmelstjerna mälestustele toetudes teisel pool teed, Viitina Alajärve lähedal (vt lisa 5). Teedekaardil kujutatud Viitina mõisahoonet ei ole konkreetselt kunagine Viitina härrastemaja, vaid tüüpilise ühekordse mõisamaja joonis.

Joonis 14. Vana valitsejamaja 1976. aastal (ERA.5025.2.5634, lk 31)

Joonis 15. Viitina (Kosse) mõisa peahoone ja magasiait 1866.a Rõuge kihelkonna teedekaardil (EAA.1197.1.120/18 leht 5)

Joonis 16. Parkla kunagise valitsejamaja kohal, vaade Meegomäele

2.3.2. Mõisateenijate elamu

Mõisateenijate elamu, mis oli ehitatud 19. sajandi esimesel poolel, asus kõrgendikul, maantee ääres ja hävis 1970. aasta lõpus. Praegu on seal kohas kelder. Kelder olevat vanast majast alles jäänud ja sellele ehitati peale katus. Koht on üsna võssa kasvanud.

Joonis 17. Mõisateenijate elamu (ERA.5025.2.5634, lk 31)

Joonis 18. Mõisateenijate elamu kohal olev kelder

2.3.3. Postijaam

Postijaam on ainuke 19. sajandi esimesest poolest pärit hoone, mis on tänapäevani säilinud. Hoonet on korduvalt ümber ehitatud.

Joonis 19. Tänapäevane postijaam

Joonis 20. Postijaam (2001. a) (ERA.5025.2.5634, lk 30)

2.4. Viitina mõisahooneite uurimise tulemused

Paljud praeguseni säilinud mõisahooned on ehitatud 19. sajandi teisel poolel, kui mõisa valitsesid Himmelstjernad. Sel ajal ehitati mõisa peahoone, sõidutall, vesiveski, kõrts ja karjalaut. 20. sajandi algusest on pärit viljaait ja kuivati. Kivirehe, viljapeksurehe, magasiada ja sepikoja ehitusaastaid ajaloolises õiendis pole.

19. sajandi esimesest poolest on praeguseni säilinud vaid endine postijaam. 19. sajandi esimesel poolel ehitatud teenijate elamu, valitsejamaja ja Krüdeneri-aegne härrastemaja on praeguseks hävinud. Seega on Krüdeneri-aegsetest hoonetest säilinud vaid postijaam. Vana härrastemaja, valitsejamaja ja teenijate elamu asukohad on teada, aga hooneid praeguseni säilinud pole.

KOKKUVÕTE

Viitinat puudutavaid artikleid uurides selgus, et ekslikult peetakse praegust mõisahoonet Krüdeneri koduks. Arhiiviandmete põhjal sai tõestada, et praegune mõisahoone valmis alles 1895. aastal ja 19. sajandi esimesel poolel elanud Krüdener ei saanud seal mitte mingil juhul viibida. Vana mõisahoone asus Viitina Suurjärve ja Viitina Alajärve vahelisel kõrgendikul Alajärve suunduva oja lähedal.

19. sajandi esimesest poolest on praeguseni säilinud vaid endine postijaam, kus hiljuti asus kauplus. Krüdeneri-aegne valitsejamaja, härrastemaja ja mõisateenijate elamu on hävinenud. Peale endise postijaama hoone on Krüdeneri ajast säilinud koht Viitina Meegomägi, kus ta jutlusi pidas ja palvetamas käis.

Barbara Juliane von Krüdener elas mõned aastad Viitinas, kuna ta oli teistest riikidest võimu ja rikaste kritiseerimise tõttu välja saadetud ning ta tahtis talupoegade aitamise abil suurendada oma kuulsust pühakuna. Hoolimata sellest, et paruness veetis Viitinas vaid mõned aastad, suutis ta jätta oma jälje Rõuge rahvapärimusse. Krüdener jäi Viitina talupoegadele meelde lahke ja uskliku prouana, kes korraldas Meegomäel jutlusi ning jagas talupoegadele tasuta süüa. Proua usuline fanatism jäi praktilise meelega talupoegadele ilmselt segaseks.

Kuna uurimistöö käigus selgus, et Barbara Juliane von Krüdener mõjutas kindlasti tolle aja talupoegi, võiks edaspidi uurida ka seda, kui hästi tunnevad praegused Viitina küla elanikud paruness Krüdeneri. Külaelanikud peaksid omal ajal tundud suurilmadaamist vähemalt teadlikud olema, sest praegusel mõisahoonel on tahvel Krüdeneri pildi ja eluaastatega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Arhiiviallikad

EAA.1197.1.120/18 leht 5. Charte von den Wegen IV-ter und V-ter Classe des Kirchspiels Rauge. 1866. Kättesaadav: <http://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=294464> (03.06.2018).

ERA. 5025.2.5634. Viitina mõis. Ajalooline õiend. Kultuurimälestiste riiklik register.

Kättesaadav:

<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial&action=view&id=1829>

(03.02.2018).

ERA.T-76.1.16188. Rõuge vald. Viitina mõis. Eesti NSV mõisaarhitektuur. M-1689.

Muinsuskaitseameti arhiiv. Kättesaadav: https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2013/pdf/eraT-0-76_001_0016188.pdf (07.07.2018).

ERA.T-76.1.3139. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Võru rajoon V. Ranniku. Tallinn 1977. A-3265 Muinsuskaitseameti arhiiv. Viitina mõis lk 118–124. Kättesaadav: <https://register.muinas.ee/ftp/Fotokogu/P3265/P3265.pdf> (06.06.2018).

Kirjandus

Anvelt, L. 1975. George Gottfried Marpurg ja Barbara Juliane v. Krüdener. *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 482–489.

Anvelt, L. 1975. George Gottfried Marpurg ja Barbara Juliane v. Krüdener (Järg). *Keel ja Kirjandus*, nr 9, lk 554–559.

Koger, H. 2009. Tantsiva pühaku mõis. *Maakodu*, nr 2, lk 26–31.

Krüdener, B. J. von 2003. Valérie ehk Gustav de Linari kirjad Ernest de G...le. Tallinn: Eesti Raamat.

Kõivupuu, M. 1996. Madam Krüdenerist, sealhulgas ka rahvapärimuses. *Vikerkaar*, nr 11/12, lk 61–67.

Pöder, R 2003. Viitina paruness ja tema romaan. Krüdener, B. J. von, Valérie ehk Gustav de Linari kirjad Ernest de G...le. Tallinn: Eesti Raamat, lk 243–261.

Sachris, N.B. 2004. Literatuuri troonipärija: lisandusi teadmistele Juliane B. Von Krüdenerist. *Akadeemia*, nr. 11, lk 2358–2384.

Salu, H. 1980. Must lagi on meie toal Esseid kirjandusest. Lund: Wallin & Dalholm

Sichtermann, B., Scholl, J., Heuner, A. 2005. 50 klassikut. Romaanid 16.–19. sajand. Nelja sajandi suurimad romaanid. Tallinn: TEA.

Suits, G. 1936. Madame Krüdener dans la tradition populaire estonienne. Institut Scientifique Français de Tartu. Annuaire 1935. Tartu, lk 86–89.

Viitina pargi kujundusprojekt. Kättesaadav:

<http://rouge.kovtp.ee/documents/822972/915962/seletuskiri+Viitina+park+18.09.pdf/4b5326ed-a09c-4ae8-945f-e49ab0a1733b?version=1.0> (06.05.2018).

Wikipedia. Barbara von Krüdener. Kättesaadav:

https://en.wikipedia.org/wiki/Barbara_von_Kr%C3%BCdener#/media/File:KauffmannKruedener.jpg (19.11.2018).

Lisa 1. Vaade Meegomäele

Autori erakogu.

Lisa 2. Vaade Meegomäele Käätso-Rõuge-Luutsniku maanteelt

Autori erakogu.

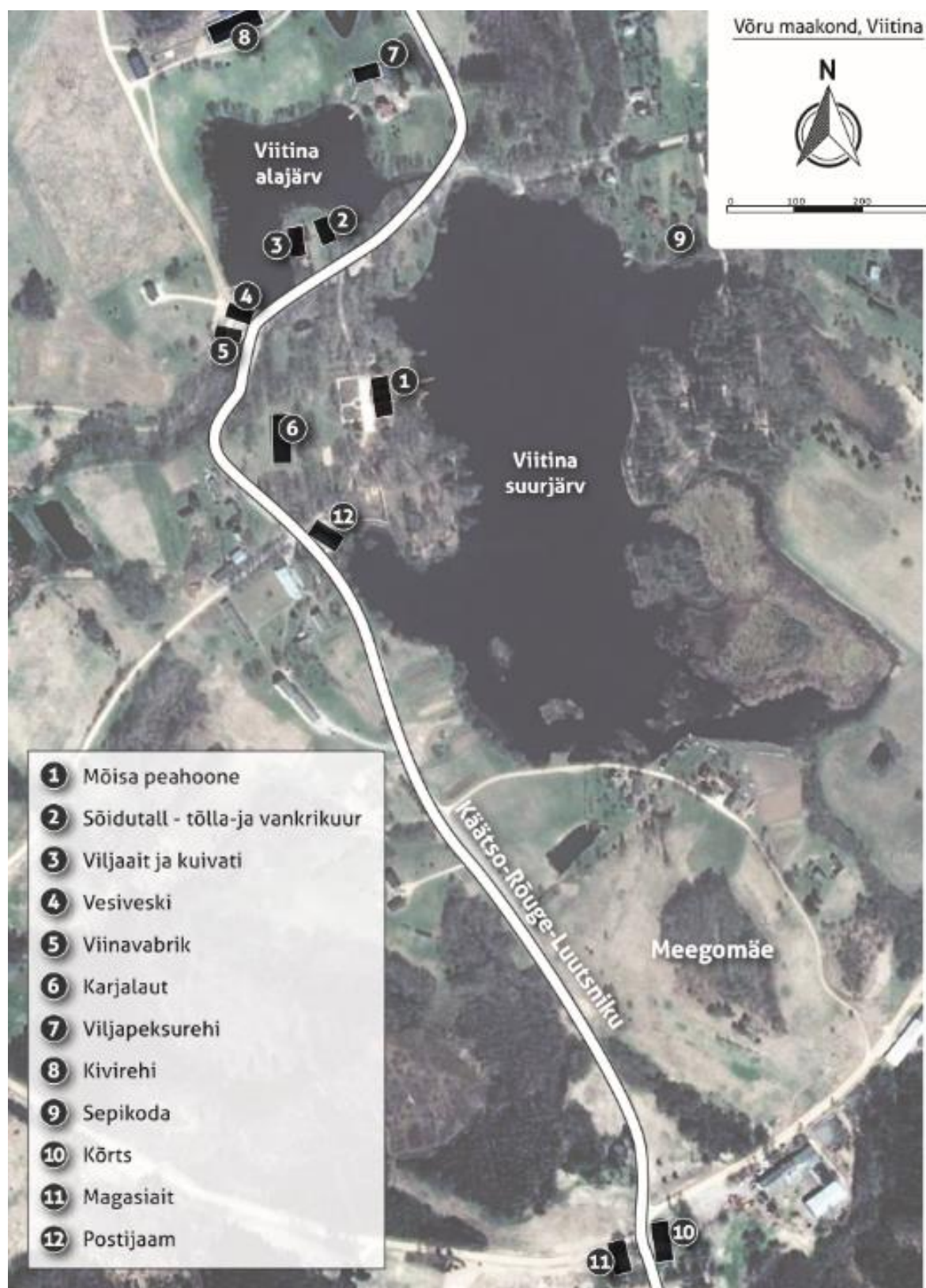
**Lisa 3. Angelica Kauffmani maal „Paruniproua von Krüdener
ja tema poeg Paul“**

(Wikipedia, Barbara von Krüdener).

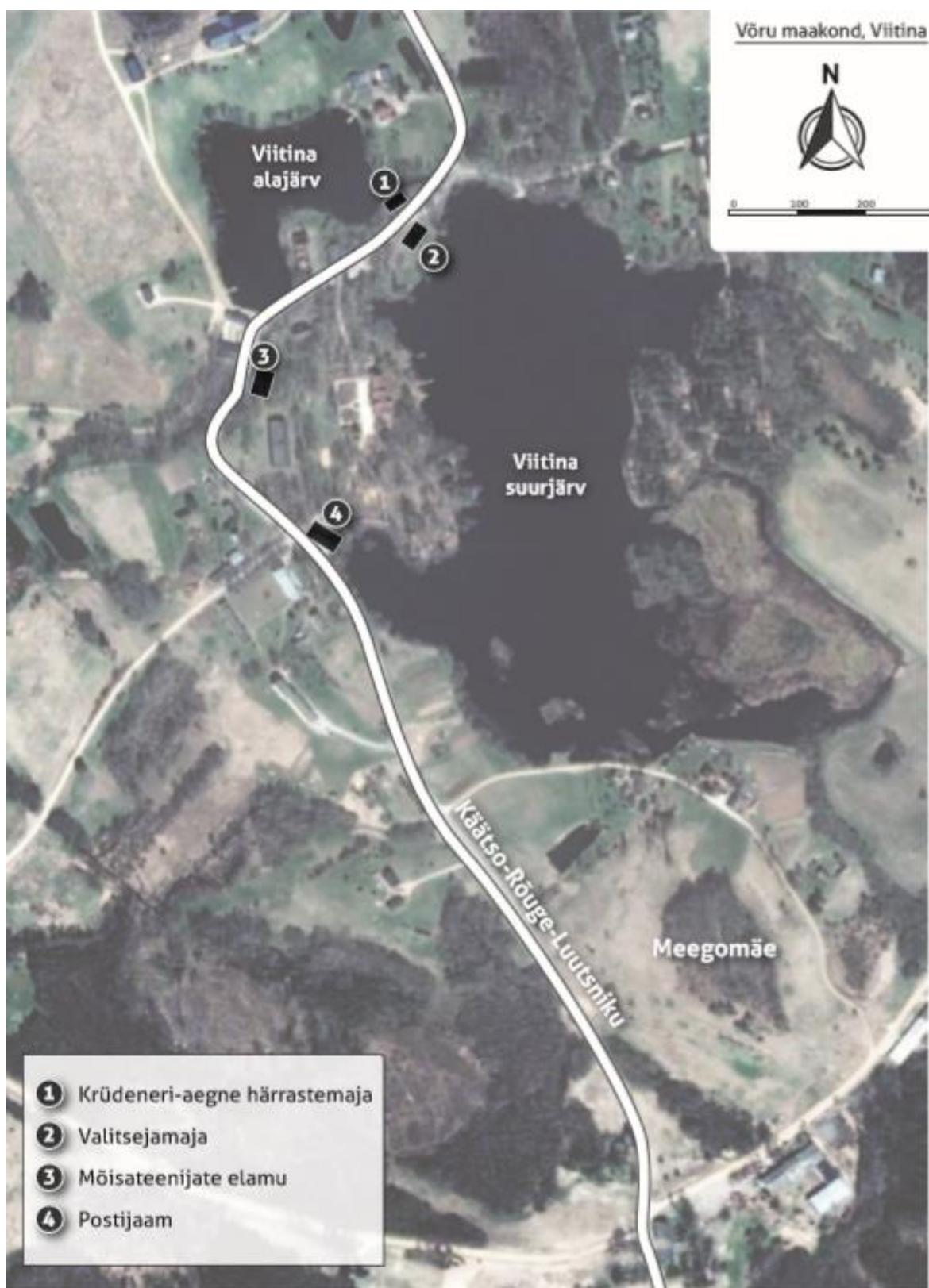

Lisa 4. Viitina mõisa tänaseni säilinud hooned

Autori andmete põhjal koostatud kaart.

Lisa 5. Viitina mõisa Krüdeneri-aegsed hooned

Autori andmete põhjal koostatud kaart.